

Ми — протяг золотий в історії держав

Романі Яг

ЗАКАРПАТСЬКЕ РОМСЬКЕ КУЛЬТУРНО-ПРОСВІТНЕ ТОВАРИСТВО
ЗАКАРПАТСЬКО РОМАНО КУЛТУРНО-СПІКАДО ЕКІПЕ

№1 середа, 24 березня 1999 року

СЬОГОДНІ В НОМЕРІ:

БОЖЕНА БУЧКО: "...НЕ СКАРЖУСЯ. ЖИТТЯ В МЕНЕ БУЛО ЦІКАВЕ"..... 3 стор.
ФОНД "ХОЛОКОСТ". ЧИ БУДЕ КОМПЕНСАЦІЯ ЗА МОРАЛЬНУ ШКОДУ?..... 4 стор.
У РОМА ГИНЕ КІНЬ. ЦЕ ДЛЯ НЬОГО ВЕЛИКА ВТРАТА. НА ЖАЛЬ, НЕ ЄДИНА... 5 стор.
РОМ БОГОМ НЕ ОБДИЛЕНИЙ. ТОМУ ПОВИНЕН ЖИТИ..... 6 стор.
ВЧИМОСЯ ГРАМОТИ. ЧЕРПАЄМО З НАРОДНОЇ МУДРОСТІ..... 8 стор.

Колонка редакторів

"РОМАНИ ЯГ" -

ГАЗЕТА ДЛЯ РОМІВ

Протягом своєї історії проживання на Закарпатті ромське населення краю ніколи не мало власних друкованих громадських видань. Хоч завжди мало це сказати.

Сьогодні ви тримаєте в руках перший номер газети "Романі Яг". Єдине в Закарпатті і в Україні видання, яке випускається для ромського і неромського населення! А відтак познайоміться з проблемами ромів, які живуть поруч з нами, живуть серед нас, живуть у центрі Європи і, одночасно, живуть ніби не в одному з нами просторі.

Не відкриваю секрету, що сфера їх трудової діяльності, навчання, і навіть, проживання, дуже вузько обмежена. І нині у них, повірте, набагато більше проблем і труднощів, ніж у людей інших національностей, які населяють наш інтернаціональний край.

Мало хто з людей, які вважають себе цивілізованими, знають хоч щось про ромську культуру, відомих поетів, музикантів і взагалі талановитих ромів. Але ж вони живуть і працюють серед нас. А відсутність друкованого органу не тільки обмежувала пропаганду досягнень цієї культури, а і захист законних прав та свобод ромського народу.

Саме тому своє завдання наша газета бачить у захисті та примноженні ромських духовних надбань, підняті загального культурного рівня ромів, ліквідації малописьменності та створенні умов для рівноцінного розвитку ромської народності як рівної серед рівних народів незалежної України.

Хочемо зауважити, що наша газета видається також з метою консолідації ромів краю і налагодження взаєморозуміння між ромським і неромським населенням.

Створенню друкованого органу ми щиро завдячуємо фонду "Відродження" і особисто Джорджу Соросу.

Отже, наша ластівка "Романі Яг" знялася на крила. Щиро побажаємо їй щасливого польоту!

Шеф-редактор АЛАДАР АДАМ
Редактор Євгенія НАВРОЦЬКА

ХРОНІКА

- Незабаром по вулиці Тельмана відкритися благочинна дільниця для малозабезпечених ромів міста Ужгорода.
- Термін допомоги постраждалим від повен продовжено ще на два місяці. Ця інформація одержана від голови Варжеської сільської ради Золтана Ковача.
- За 1998 рік в Ужгороді народилося всього 78 дітей ромської народності.
- У люті минулого року Європейським Центром "Рома-Програм" прийнята цілеспрямована програма допомоги ромам України за п'ятьма основними напрямками: освіта, ромський жіночий рух, створення робочих місць для ромів, питання охорони здоров'я і допомога у харчуванні.
- У Мукачеві пройшов Церковний ромський конгрес "Церква живого Бога". У ньому брали участь представники цієї церкви з різних куточків Закарпаття.
- За наслідками повен 4-7 листопада 1998 р. в Ужгороді зруйновано п'ять ромських будинків, в яких проживав 31 чоловік, а підтоплено - три.
- Після таяння снігів 10 омей ромів повернулися до проживання в приміщення школи №13.

ПРИЙДИ У ТІ МІСТА. ХАЙ НЕ ПИТАЮТЬ ЗВІДКИ.
ХІБА НЕ ВИДНО Й ТАК? ІЗ ПЕКЛА. ІЗ БІДИ.
ЗАВЕРНУТЬ, ДОЖЕНУТЬ, ПРИВ'ЯЖУТЬ ДО КИБИТКИ,
А ТИ РВОНИСЬ. РВОНИСЯ! І ВИРВЕШЕСЯ. І ЙДИ.

Ліна КОСТЕНКО.

ДЖОРДЖ СОРОС ЗУСТРІВСЯ З РОМСЬКИМИ ЛІДЕРАМИ

Джордж Сорос - відомий у всьому світі меценат, засновник багатьох благодійних фондів, у тому числі і в Україні. Він реально сприяє розвитку і покращенню культури, міжнаціональних відносин.

Восени минулого року Джордж Сорос зустрівся в Києві, у фонді "Відродження", з ромськими лідерами. До речі, двоє з п'яти лідерів представляли нашу область. Це - голова Закарпатського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" Аладар Адам та голова товариства "Рома" Йосип Адам.

Метою цієї зустрічі було створення Всеукраїнської Ромської Ради "Board". А головним завданням Ради визначалося створення та координація ромських програм по всій Україні на базі фонду "Відродження".

Джордж Сорос з великою зацікавленістю поставився до цієї ідеї, але поставив умову: залучити в Раду "Board" ромських жінок.

Зустріч виявилася дуже плідною. А вже наступного ж дня ця рада була створена. До неї увійшли обидва представ-

ники Закарпаття, по одному представляють Київ, Харків, Ізмаїл та Самбір. До речі, останні двоє - жінки.

На першому ж засіданні Всеукраїнської Ромської Ради були визначені програми за напрямками - освіта, культура, традиції, звичаї та ремесла ромів. Вони розраховані на один рік. Детальніше про програму читайте в цьому номері. Всеукраїнська Рада "Board" визначатиме також конкурсні проекти, які представлятимуть їй громадські ромські організації.

Треба сказати, що питання про Всеукраїнську Ромську Раду "Board" обговорювались близько року. І нарешті, ромські лідери прийшли до консенсусу. Багато допоміг у створенні Ради фонд "Відродження", особливо у вирішенні спірних проблем, знайшовши "золоту середину". У день зустрічі Джорджа Сороса з ромськими лідерами, ввечері відбувся урочистий прийом, куди зійшовся цвіт України - киянська інтелігенція, письменники, артисти, представники регіональних фондів "Відродження".

Ромські лідери Закарпаття вдячні Джорджу Соросу за його підтримку. У багатьох країнах давно вже існують Ромські Ради "Board", і нарешті, вона з'явилася і в нас в Україні. На програми, визначені Всеукраїнською Ромською Радою, покладатимуться дуже великі надії. Вони сприятимуть більшій увазі в країні до проблем, культури і життя ромів.

КИНУТІ РОМСЬКІ ДІТИ... ЧОМУ?

Маленька Ізоляда.
Про долю таких
як вона читайте
на 3 сторінці.

До 50-річчя прийняття Загальної Декларації Прав Людини

ЗУСТРІЧ НА
НАЙВИЩОМУ РІВНІ

Десятого грудня 1998 року людство святкувало 50 років прийняття Всесвітньої Декларації Прав Людини. Че-

У своїх виступах учасники конференції повідомили про те, що було зроблено в області прав захисту людини за час

Після відкриття конференції її учасники розійшлися по пленарних засіданнях, які проходили в окремих групах за темами:

- безкарність;
- крайня злиденність;
- расова дискримінація;
- права дітей;
- права жінок;
- військові конфлікти.

Учасники конференції підкреслили важливість громадських організацій та дій неурядових організацій по співробітництву та кооперації між громадськими організаціями та урядами держав.

Було прийнято Паризьку декларацію. Це - сукупність принципів та вимог, що спрямовані на захист правозахисного всесвітнього руху. Пункти Декларації були зачитані журналісткою з Алжиру, людиною, що бореться за права людини і жертв агресії з боку Алжирського уряду.

Перед учасниками Міжнародної Конференції з Прав Людини виступили Президент Франції Жак Шірак.

Як згадає Аладар Адам, на зустрічі порушувалося питання захисту прав ромів як у Центральній Європі, так і в країнах, що утворилися після розпаду СРСР. Це - виступ представника "Хельсинської спілки - 77", "Ромська секція".

Було наголошено, що має місце дискримінація ромів за етнічною ознакою у ряді європейських країн - Чехії, Словачки, Угорщини, України. Але той факт, що ці питання не замовчуються, свідчить про те, що наше суспільство стає більш відкритим.

Є.НАВРОЦЬКА.

На знімку: відомий правозахисник Анжела Девіс (США) та Аладар Адам (Україна).

рез кілька днів, у столиці Франції Парижі, у палаці Шайо, була проведена Міжнародна Конференція з Прав Людини. На цю зустріч прибуло близько 350 учасників-активістів правозахисної роботи, що працюють у різних кутках світу. Серед них такі відомі особи, як Далай Лама, Анжела Девіс, Генеральний секретар ООН Кофе Аннан, генерал ЮНЕСКО - Федерко Майер, дружина колишнього Президента Франції Даніель Міттеран, президент організації "Міжнародна Амністія" П'єр Сане, Комісар ООН з Прав Людини Мері Робінсон та інші. Україну представляли Мирослав Маринівич та Аладар Адам.

Після прийняття Декларації Прав Людини. Члени комітету "Міжнародна Амністія" зачитали списки тих, хто з різних причин не зміг бути на конференції. Серед них чимало знаходяться у місцях позбавлення волі, багато померло від катувань у тюрмах як політичні в'язні. Була проведена хвилина мовчання на їх честь.

Захисники прав людини розповідали про те, з якими проблемами їм доводиться стикатися, з якими протидіями - з боку уряду окремих країн, які деякі активісти потрапляють у місця позбавлення волі через свою діяльність: Далай Лама (Китай), Махмуд Ушарі (Судан), Лолі Спіноза Сільва (Перу) та інші.

Зарубіжні контакти

ПРАВНИЧА
КОНФЕРЕНЦІЯ

В Ужгороді відбулася міжнародна правнича конференція на тему "Юридичний захист ромів. Закон і практика їх захисту в міжнародних і судових установах України".

У конференц-залі готелю "Дружба" зібрались юристи, представники Інституту соціальних досліджень та Правозахисного Центру "Романі Яг", приїхали гості з-за кордону.

Конференція тривала два дні, в які було розглянуто чимало питань. Серед них основним було - юридичний захист прав ромів, основні проблеми, з якими стикаються ромів в Україні та за кордоном.

З вступними зауваженнями виступила голова Закарпатського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" та Правозахисного Центру "Романі Яг" (м.Ужгород) Аладар Адам та адвокат Європейського Центру прав ромів (м.Будапешт) Бранімер Плеше.

Працювало кілька секцій: юридичні проблеми, з якими стикаються ромів в Україні, цивільні засоби судового захисту в судових справах, в яких розглядались порушення прав людини; Закон і практика в Україні; кримінальні засоби судового захисту в судових справах, в яких розглядались порушення прав людини тощо.

З доповідями виступили голова Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг" та Правоза-

хисного Центру "Романі Яг" Аладар Адам ("Проблеми взаємодії ромів з правоохоронними органами та відзив заяв"); консультант Правозахисного Центру "Романі Яг" Євгенія Навроцька ("Соціальні аспекти впливу інституту прописки на становище ромів в Закарпатській області"); представник Інституту стратегічних досліджень м.Ужгород Світлана Мпярєва ("Репональні аспекти міжнародних відносин в Україні. Права і реальність"); директор Центру "Медум" Олександр Пелін ("Необхідність і можливість позасудового захисту прав ромів" та інші).

Цікавими і глибокими були виступи укроядських адвокатів Василя Дідичина, Юрія Ляшка, Йосипа Гориньцького, юрист-консульт Ольги Навроцької, Євгена Бондаренка та судді Георгія Гошовського, які розглянули питання, що виникають при наданні юридичної допомоги ромам, проблеми захисту честі і гідності людей цієї народності в засобах масової інформації, виплати соціальних допомог ромським сім'ям; правових засобів захисту у кримінальних справах; відшкодування збитків, заподіяних незаконними діями правоохоронних органів та інші.

Детальні роз'яснення в обговоренні доповідей давав у своїх виступах представник Міжнародної Амністії Дмитро Гройсман з Вініци.

Зарубіжні конференції вис-

тупили з цікавими повідомленнями про юридичний захист ромів перед міжнародними правозахисними органами. Серед них - Теодор ван Бовен з юридичного факультету Маастрихт, секція Міжнародного та Європейського законодавства в Голландії ("Юридичний захист у випадках расової дискримінації перед органами ООН"); Навейт Сінг Алуалія, представник Секретаріату Європейського суду по правах людини, який приїхав з Великобританії ("Підготовка заяв у міжнародні правозахисні органи: умови прийняття і вимоги", та "Відміна торгів, нелегального і принижуючого гідності поводження або покарання, заборона на дискримінації"; юрист-консульт в м.Херіфорд (Англія) Люк Клемєнс ("Юридичний захист ромів перед міжнародними правозахисними органами"); Джеймс Голдстон, директор по юридичній частині Європейського Центру прав ромів, м.Будапешт ("Роль Європейського Центру прав ромів в юридичному захисті ромів в українських та міжнародних органах").

Наш кор.

В обговоренні цих доповідей також взяли участь усі учасники конференції. Було прийнято ряд документів.

Вела конференцію консультант Правозахисного Центру "Романі Яг", редактор нашої газети Євгенія Навроцька.

Конференція, організована керівництвом Закарпатського ромського культурно-просвітнього товариства "Романі Яг", була показана по обласному телебаченню, висвітлювалася в радіоэфір та на сторінках газет, тобто мала широкий резонанс і викликала чималий інтерес у громадськості.

А ми маємо думати про загальну музичну культуру всього народу. І якщо її загубимо, ні наші предки, ні наш народ нам цього не пробачать. Маємо дати

ТРЕТЯ МІЖНАРОДНА
КОНФЕРЕНЦІЯ ДИРЕКТОРІВ
І ШЕФ-РЕДАКТОРІВ
РОМСЬКИХ ЗАСОБІВ ІНФОРМАЦІЇ

4-7 лютого 1999 року у місті Охрид в Македонії проходив Ромський Медіа Форум. На ньому були присутні представники всіх ромських засобів інформації Європи: Фінляндії, Австрії, Албанії, Болгарії, Голландії, Чехії, Франції, Угорщини, Польщі, Румунії, Словачки, Словенії, Хорватії, Іспанії, Югославії, України. Останню представляли Аладар Адам та Євгенія Навроцька.

На конференції вирішувались дуже важливі питання. Це, в першу чергу, відсутність власних ромських кадрів (журналістів, репортерів, теле- і радіо інженерів, техніків), які б працювали у ромських засобах масової інформації. По-друге, відсутність єдиного ромського центру, який би координував і допомагав ромським видавцям: газетам, журналам, телебаченню. Цю функцію на-

магається взяти на себе Сорос Медіа Центр, що хоче допомогти у вирішенні загальних питань.

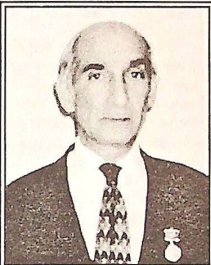
Так, наприклад, у Болгарії видаються 2 ромські журнали: "Житан" та "Джінсі райт", газети "Романо іло" ("Ромське серце"), "Дром дромєнца" ("Шлях і дорога"), власне телебачення "7 днів". Для навчання ромів у Софійському університеті відкрита кафедра ромських журналістів. А поки що залучаються до роботи не ромів, які з розумінням ставляться до ромських проблем, допомагають у об'єктивному висвітленні болічних питань. Як відмітив Іван Веселий, представник чеського ТВ, для ромів зараз найважливіше питання - професіоналізм як необхідна умова для роботи у засобах мас-медіа.

Вирішувати ромські пита-

ня: економічні, соціальні, освітні необхідно всім спільно, а в першу чергу самим ромам.

У місті Скоп'є - столиці Македонії існує велике поселення ромів, що має назву "Шутка". Там проживає 40-45 тис. чоловік, які мають власне місцеве самоврядування, поліцію, аптеки, дитячі дошкільні та шкільні заклади, магазини, кафе, лікарні. Тут діють два приватні телевізійні центри "Шуто Орзари" та "Шутел", які працюють в основному для ромів: це - комерційні передачі, музичні фільми, навчальні програми по вивченню ромської мови.

Досвід роботи у наших друзів по засобах масової інформації дає надію, що колись і у нас з'являться свої ромські видання, а також свої ромські передачі по радіо і телебаченню.

Сьогодні на сторінках нашої газети надаємо слово заслуженому працівнику культури України, заступнику голови товариства "Романі Яг", а нині ще й студенту 5 курсу Міжрегіональної Академії управління персоналом Ернесту БУЧКО. Ми попросили його поділитися своєю точкою зору на теперішні проблеми і труднощі, з якими стикаються в сьогоденному житті ромів Закарпаття.

Традиційно ромів нашого краю мали свою сходинку в культурі Закарпаття. Це, як правило, була музика і танці. Якщо пам'ятаєте, ще декілька десятиріч тому майже в кожному ресторані, на весіллях грали ромські оркестри. І грали хорощому рівні, а деякі - просто талановито. І це було своєрідною візитівкою краю, приваблювало сюди численних туристів.

На жаль, старих музикантів залишилось мало, деякі так і не встигли комуся передати свій досвід. Тому сьогодні, відроджуючи нашу національну культуру, ми починаємо з нуля. З дитячого садочка.

Ви можете спитати: чому саме з садочка? Адже традиційно ромські см'ї дуже музичні, пісенні і пластичні - вміють гарно танцювати. Все це так, але того мало. Потрібна справжня виховна робота з дитми з малолітнього віку. Адже тих, кому сьогодні 10-15 років, ми вже упустили. Вони коштували отруєної свободи і відверто говорять, що музика їх не прогріє і треба якося інше заробляти собі на хліб. Такі діти принципово, свідомо не хочуть вчитися музиці. І приклад тому:

за останні роки лише один наш хлопчик навчається в музичній школі по класу скрипки. Він дійсно перспективний. Але ж - один!

А ми маємо думати про загальну музичну культуру всього народу. І якщо її загубимо, ні наші предки, ні наш народ нам цього не пробачать. Маємо дати

Наші орієнтири
ВИТРИМАЄМО
І БУДЕМО ЖИТИ ВІЧНО

цю культуру нашим малюкам, щоб вони пронесли її крізь все життя і передали своїм дітям, а ті - своїм. Саме тому дитячий садочок - наш основний потенціал. На цій базі і плануємо розгорнути основне професійне музичне навчання. І там, в садочку №13, є чудовий хлопчина - музичний керівник. Він грає на баяні і займається з малюками. Це - Денис Вароди.

Є у нас свій дитячий ансамбль, з яким займається професіонал, що 25 років віддала хореографії. Це - Маргарита Будо.

Моя заповітна мрія - створити ромський театр-студію. У мене багато особистих зв'язків у московському театрі "Ромен", у київському театрі "Романс". Зібрано і чекане свого часу багато літературного матеріалу. Я би хотів власноруч підготувати дитячу групу, щоб ми могли поставити поки що хоч би міні-виставу. І в вже жме. Сподіваюся, що мені це вдасться зробити, хоч, звичайно, є чимало проблем. І одна з них - мовна.

Тому що основні класичні ромські теми у Пушкіна, Толстого. А це велика класична література. Цитувати її, а тим більше перекладати на ромську мову, нам поки що не під силу. А ось поставити сценки з життя самого веселого у світі ромів Тараски та його друзини - це нам по плечу.

Ми хочемо виростити свою інтелігенцію. Сьогодні 12 ромів навчаються в Міжрегіональній Академії управління персоналом, четверо з них на юридичному факультеті, двоє - в коледжі. Є приклад того, що, закінчивши Ужгородський бюфак, ромка стала директором школи. І ці приклади говорять про те, що наш народ розумний і талановитий, хіба що не завжди має можливість вчитися.

Добре розуміємо, що нині вся Україна у важкому економічному стані, в кризі. Навпевно, якщо порухувати все, і приховане безробіття, то вийде, що багато населення не працює. І не тому, що не хоче - нема де. Я особисто вважаю, що громадяни всіх національностей України соціально

незахищені. А будуть вони захищені тоді, коли, нарешті, запрацює вітчизняна економіка. Коли будь-яка людина, в тому числі, звичайно ж, і ром, буде потрібна. А то ж часу ми все будемо просити допомоги у західних держав і молити багатів, щоб нам допомогли.

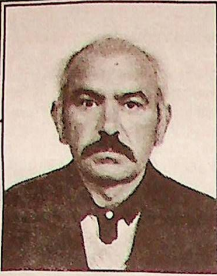
Серед ромського населення у листопадовій повені 1998 року постраждало 8 осіб. Від вони від Червоного Хреста одержали допомогу. Я особисто отримав її на наше товариство 609 кілограмів. Тому дуже вдячний начальнику міської садиби Ганні Юрієві Бондар, що на другий день після повені всім постраждалим сім'ям під розписку роздала по мішці борошна, макаронів, по півмішці картоплі та по 3 кг. милових засобів. Це була адресна, конкретна і пряма допомога.

Взагалі, проблема захисту прав ромського населення заслуговує окремої розмови. Товариство "Романі Яг" посприяло багатьом ромам, які потребували юридичного та правового захисту від відкритого свавілля представників управління внутрішніх справ. Це декілька років тому газети прямо, із задоволенням писали, що який-то скоїв який-то злочин. За народністю - ром. Національність інших злочинців, як правило, не вказувалась. Тепер за нашим сприянням це нарешті припинилось.

У нас склалася хороша стосунки з колишнім керівником управління внутрішніх справ області Геннадієм Геннадійовичем Москалем. Я багато разів бував у нього на прийомах, і ми мали тривалі бесіди. Треба відверто сказати, що з його приходом в область часто бездіяльні переслідування ромів припинилися. Прикро, що є багато сторінок життя, з яких нас витіснили. Колишні гадалки називаються тепер екстрасенсами, спекулянтами - бізнесменами. Але ми тримаємося на плаву. І завдяки внутрішній силі духу нашого народу, його традиціям та культурі і навіть у ці важкі часи говоримо собі і всім: "Ми, ромів, виживаємо, і будемо жити вічно".

Ернест БУЧКО.

Роздуми колишнього вчителя

БЕЗ ОСВІТИ МАЙБУТНЬОГО НЕ БУДЕ

поступив на угорське відділення філологічного факультету. Я був першим ромом, якому вдалося одержати диплом про вищу освіту. Мені присвоїли кваліфікацію філолога, вчителя угорської мови і літератури. Просив, щоб мене направили працювати в ромську школу.

Три роки працював у Варієвській середній школі Берегівського району, де був спеціальний клас, який складався із ромських дітей. Більшість із них не знало ні писати, ні читати. Я навчив їх алфавіту, читати. Увечері

займався зі старшими, яким було від 15 до 17 років і які також не знали ні читати, ні писати. З них теж багатьох вдалося навчити грамоти.

В 1981 році за сімейними обставинами я звільнився із школи села Варієво і переїхав в Ужгород. Зразу звернувся в Ужгородське районо, просив роботу, але місяця для мене не знайшлося до сьогоднішнього дня. Працюючи не за фахом на Ужгородському приладобудівному заводі, кожен рік звертався то в районо, то в обло, але в школі місця так і не одержав.

Неодноразово в обласний відділ освіти зверталося товариство "Романі Яг", членом якого я є, про моє працевлаштування. Результату до цього часу не дало. Відповіді досі немає.

В Ужгородському районі досить багато шкіл, де навчання ведеться угорською мовою. Наприклад, в селах Струмківка, Ратівці, Концово, Холмок, де багато дітей ромів. Неодноразово звертався до директорів Холмоцької та Струмківської шкіл з проханням відкрити клас, де окремо міг би читати ромсь-

ких дітей. На сьогоднішній день діти в школу не ходять і дуже мало з них є грамотними. Більшість дорослих, які навчалися у 60-80-х роках, вміють читати і писати. В сусідній Угорщині приділяється дуже велика увага навчанню ромських дітей, в нас все ж таки мало про це думають.

Якщо людина не вміє ні писати, ні читати, вона не зможе нікуди влаштуватися на роботу. Я вважаю, що в тих селах, де багато ромських дітей, необхідно відкривати спеціальні класи. Після такого початково-

го навчання їх можна було б вчити в загальних класах.

Майбутнє ромів без освіти не можна собі уявити. Якщо роми не тільки на словах, але і на ділі рівноправні громадяни вільної, демократичної України, то держава має піклуватися про їхнє загальноосвітнє та культурне становлення. В ці благородні справи завжди можна розраховувати на нас, поки що небагаточисленних представників ромської інтелігенції.

Б.ГОРВАТ.

Долі людські

ЖИВЕ НА "РАДВАНЦІ" БОЖЕНА...

Боже, до чого вона гарна на тому давньому портреті, що висить у її кімнаті в простенькій рамочці! Рідкісно гарна, а за магічною глибиною темних очей, у різкому малюнку повних усміхнених губ ховається споконвічна тайна, що її несла розгадати, як несла до кінця збагнути і весь цей загадковий, гордий і волелюбний народ.

Колись, ще за часів Чехословаччини, її, як і всіх інших ромів, записали словачкою, такою була політика влади. Та завжди пам'ятали вона і шестеро її братів та сестер, що вони - роми. Батько був старостою табору, ромським бароном. І заміж юна Божена Шугар вийшла теж за рома - стрункого гарного хлопця, який, як і її батько, був музикантом - самою, лише не скрипалем: він грав на всіх духових інструментах і був кларнетистом. І сама Божена була натурою музичальною, як і інші її брати й сестри. А у 50-х роках грала разом із чоловіком Антоном і своїм братом в оркестрах ресторанів. Тоді були модними ромські оркестри (а коли вони не модні?!). Інструментами були... удари, а точніше - барабан. Грала у "Верховині", "Києві"... Кажуть, не жіночий то інструмент, але на те вона і ромка, щоб мати струнку граціозну поставу, чорний

водоспад волосся, гарячий вогонь у очах і - внутрішню силу, рішучість і твердість характеру, які допомагали їй у різні моменти життя. Божена була здатна на вчинки, що іноді і чоловікам не під силу.

У 16 років проявився її характер. Ішла Друга світова війна. Небагато хто знає на "Радванці", де вона живе і дотепер, який небезпечний вчинок здійснила дівчина Божена. Смертельно небезпечний. А точніше - подвиг.

...На околиці Ужгорода, в районі вулиці Мукачівської, німці, за планом Холокосту, створили єврейське гетто. Забрали і молоді сусідки Шугарів Гелену. Гетто охоронялося вартовими, але Божена завела знайомство з одним з них - молодим німецьким солдатом. Вона дуже подобалася йому, бо була напрочуд гарна, і він дозволяв їй розмовляти з сусідкою через паркан, передавати їй їжу, яку неодмінно приносила з собою. Весь час шістнадцятирічна дівчина виношувала думку, як допомогти Гелені втекти. І одного разу Гелена сама сказала: "Я придумала. Скажи моєму чоловікові, щоб напив у чорну каву як найбільше солі. Я захворю, мене, скоріш за все, відправлять за гетто у лікарню, а звідти, кажуть, втекти легше". Божена все зробила, як попросила суддя, а це

їй роздобула в однієї знайомої дівчини - словачки документ для втечки. І коли ту, як повідомила ромська пошта, відправили у лікарню, через кілька днів прокралася туди і організувала втечу. І далі не полишила єврейську дівчину одну, бо знала, що їй загрожує в разі, якщо спіймають. Те ж саме загрозувало і їй, Божені, тим більше що могли донести, що вона не словач-

ка, а ромка. Та й без того, за переховування євреїв належав розстріл. Але як вона могла її покинути?! Це не в характері ромів. І вони разом, удень ховаючись по хатах, увечері і вночі почали пробиратися до Міхалівців, містечка, яке хоч і не далеко від Ужгорода, але у тих умовах, та ще й пішки - до якого йти та йти... Шлях був дуже небезпечний. Аж німці за подібні вчинки

допомоги єврейському населенню розстрілювали всю родину. Про це неодноразово попереджувалося.

"Що ж вас примусило це зробити?" - спитала я у Божену Юлієвну Бучко, ще й досі гарної, хоча й геть сивої 70-річної жінки. "Інакше не можна", - лаконічно відповіла вона...

...Коли дівчата дісталися хати подружки в Міхалівцях, побачили на її подвір'ї польову кухню і трьох німців. Ну все, подумали, кінець. Як увійти в хату? Схоплють. Та й стояти на вулиці - великий ризик. На щастя, побачили неподалік дівчинку. Попросили її викликати з хати подружку. Та, як їх побачила, сплеснула руками: "Йой, матінко Божа, давайте швидше у хлів! Кухня скінчить роботу, я за вами прийду!" Сховалися у найтемнішому куточку хліва для свиней, просиділи до вечора. Коли німці пішли, подружка повила їх у дім, принесла рясничину і поклала у темній комірчині. Там вони і ховалися майже два місяці, а може й більше. Божена Юлієвна вже призабула. Виходили лише вночі подихати свіжим повітрям, розпитати подружку, що і як. У Міхалівцях тоді стояла німецька частина, і німці частенько удень до хати навідувалися - то за одним, то за іншим...

"А потім якось чуємо - стрілянина велика почалась, підкралися до віконця, - а на вулиці німці тікають геть, забравши кухню, усе своє май-

но. "Ой Господи, слава Богу, кінець, кажемо..." Невдовзі і додому повернулися. А батьки Божени вже думали, що доньку вбили чи за грати кинули...

Після війни Божена Бучко кілька разів зустрічалася з Геленою - та вже у Кошице жила, у Чехословаччині. Там і померла пізніше.

Божена вийшла заміж відразу після війни, поступила на роботу секретарем у районний суд, кілька років там працювала. Народила двох дітей - Лізу та Ернста. У Божену Юлієвну троє онуків і чотири правнуки. В них величезна радість і вітха бабусі і прабабусі, бо ж чотири роки тому залишилася вона без чоловіка.

- І тим не менш, я не скажусь, - Божена Юлієвна ставить чашечку з гарячою кавою на маленький акуртний піднос. - Життя в мене було цікаве.

...А десь у шафі, поруч із альбомами з старими фотографіями, які мені із задоволенням показали, можливо, ще лежить забута поштова листівка з міста Кошице - привітання з Різдом Христовим від Гелени, врятованої колись прекрасною жінкою Боженою Юлієвною Бучко, господаркою цієї старенької хати. А може, й хоробрість тут ні при чому? Просто роми не терплять невольності, неволі - така вже вдача в цього цікавого древнього народу...

О.ТОМИЧ.

МОВОЮ ЦИФР

• За минулий рік в Ужгороді народилось 78 дітей ромської народності. На 23-х з них матері підписали відмову. Це означає, що принаймні 3 роки ними буде опікуватися держава.

• 940, а це всього 3,76% від загальної кількості малюків, що проживають в обласному центрі - діти ромської народності.

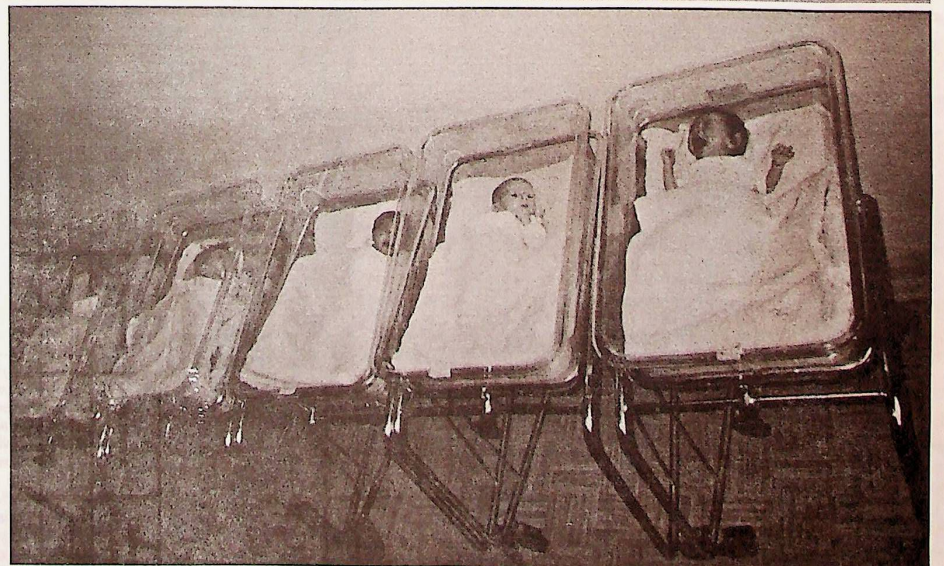
Дитячі установи відвідує лише 12% дітей дошкільного віку. У школу ходять 473 хлопчиків та дівчаток, а мали би ходити - 523.

• На диспансерному обліку з усієї кількості - 170 дітей 2% хронічно хворі, 8 дітей - інваліди.

• Діти ромської народності хворіють в основному на туберкульоз, захворювання легеневої і шлунково-кишкової системи. Розповсюдження набули педикульоз і почесуха.

• Приблизно 30% хворих дітей фактично виховуються у лікарнях та лікувальних закладах, а половина пацієнтів (за даними на лютий цього року) - роми.

На знімку: ці немовлята народились на початку цього року і лежать у міській дитячій лікарні. Вони не хворі, а просто переведені сюди з пологового будинку й очікують документального підтвердження відмов своїх мам. Після лікарні їх очікує Свєтлявський будинок дитини.

Відповідь із Швейцарії

ПРО ТИХ, ЯКІ ПОТЕРПІЛИ ВІД ПЕРЕСЛІДУВАНЬ

Требования от имени цыган-жертв Холокоста/ Шоа.

Г-н Президент,
Г-н Первый Заместитель Главы Правления,

В дополнение к встречам, имевшим место на прошедшей неделе в Киеве, мы с удовольствием представляем Вам информацию, касающуюся затронутых вопросов. Прежде чем продвигаться далее, мы хотели бы еще раз подчеркнуть два момента, имеющих огромное значение в аспекте всеобщей деятельности Швейцарского Фонда для нуждающихся жертв Холокоста/ Шоа (далее Швейцарский Фонд).

У вересні 1998 р. голова товариства "Романі Яг" Аладар Адам звернувся до директора Швейцарського Фонду "Холокост" пана Рольфа Блоху з проханням просячити деякі питання, пов'язані з виплатами ромам - жертвам націонал-соціалістичного режиму.

У жовтні 1998 року з Швейцарії за підписом представника фонду пана Іва Петерманна прийшов лист. Ось його текст. Цитується з скороченнями.

"Виконавчий Орган Швейцарського фонду має ексклюзивне та остаточне право вирішувати, кому з претендентів буде виділена фінансова допомога, а кому ні".

"На жаль, як ви знаєте, кошти Швейцарського Фонду, з

одного боку, суворо лімітовані і в теперішній час напевно чи можливе їх збільшення, з другого боку, Фонд дістав велику кількість прохань від імені ромів-жертв Холокосту. В результаті чого, біля 75% коштів, виділених на виплати Ромам (Сінті) Єніш, вже вичерпані до 22 червня 1998 року. Тому Орган Швейцарського Фонду стикнувся з необхідністю передивитись вищезазначену політику, згідно якій вивчаються вимоги і виробити нову, можливо більш жорстку лінію в плані надання фінансової підтримки, щоб охопити хоч би тих осіб, які потерпіли від найбільш жорстоких видів переслідувань. Серед них, перш за все, жертви концентраційних таборів; в'язні гетто, подібних Варшавському, жертви медичних експериментів.

Остаточне рішення Виконавчим Органом Фонду поки що не прийнято.

"На закінчення ми хотіли би звернути Вашу увагу на той факт, що Швейцарський Фонд покладає і продовжує покладати на себе обов'язки по наданню гуманітарної допомоги ромам-жертвам Холокосту (так само як і іншим жертвам). Ми постараємось охопити стільки багатьох жертв Холокосту, наскільки дозволять наші обмежені фінансові ресурси. На жаль, в теперішній час ми не можемо надати фінансову підтримку тим жертвам,

В заклучение, мы хотели бы обратить Ваше внимание на тот факт, что Швейцарский Фонд возлагает и продолжает возлагать на себя обязанности по предоставлению гуманитарной помощи цыганам-жертвам Холокоста (равно как и другим жертвам). Мы постараемся охватить столь много жертв Холокоста, насколько позволят наши ограниченные финансовые ресурсы. К сожалению, в настоящее время мы не можем предоставлять финансовую поддержку тем жертвам, которые соответствуют вышеперечисленным критериям. Поэтому, так для Украинского Фонда «Взаимопонимания и Примирения», как для Римского Организаций в Украине представит нам списки претендентов-цыган, ограниченные лица, подвергшимся преследованиям, описанным выше.

котрі не відповідають вищеперерахованим критеріям. Тому було б доцільним як для Українського Фонду "Взаєморозуміння і примирення", так і для Римських Організацій на Україні надати нам списки претендентів-ромів, які потерпіли від переслідувань, про які сказано вище".

Фонд "Холокост"

НАДІЇ РОМІВ ЩЕ НЕ ЗГАСЛИ

У червні 1998 року до представників ромських організацій надійшла інформація, що Швейцарський фонд "Холокост" буде проводити виплати у розмірі 1 тис. дол. США ромам, які постраждали від націонал-соціалістичного режиму.

Очолював роботу, координував діяльність Київський фонд при Кабінеті міністрів "Взаєморозуміння і примирення". Для цього була розроблена спеціальна анкета-заява особи, яка постраждала від націонал-соціалістичного (фашистського) режиму та візирець клопотання ромської організації перед вказаним фондом про надання фінансової допомоги як компенсації за матеріальні і моральні збитки. У засобах масової інформації було розповсюджено повідомлення, що виплати проводитимуться з початку 1999 року частинами: спочатку 400 доларів, а потім решта - 600 доларів.

Передбачалося, що ця допомога буде видаватися:

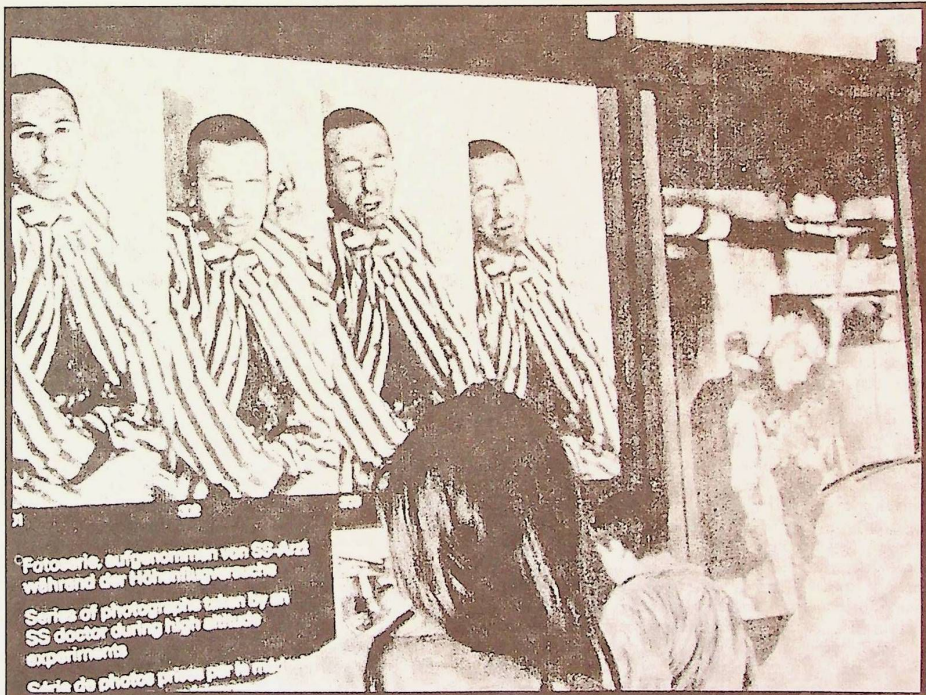
- а) особам, які є ромами за етнічним походженням;
- б) тим, хто народився з 1900 (і раніше) до 1 жовтня 1944 р.;
- в) підтвердив, що він дійсно постраждав у роки Другої світової війни від фашистського режиму.

На Закарпатті збирали і описували повір'яння ромів три обласні ромські товариства: "Романі Яг" (голова А.Адам), "Ром" (І.Адам), "Ром Сом" (А.Пан). В цілому було здано близько 2 тис. заяв-анкет.

Щодо ромів, у яких є на руках необхідні документи, матеріальна компенсація так і не надійшла, хоча зараз це вже літні люди, що хворіють та живуть на мізерну пенсію. Близько 73 осіб так і не дочекались допомоги.

Надія ромів про компенсацію моральної шкоди жевріє. Вона помирає останньою.

Є.НАВРОЦЬКА.

РОКИ, ВІКИ, ФОРМАЦІЇ, ІДЕЇ...

Роки, віки, формації, ідеї -
Все поглинає ненажера - час.
Гонимі поки ще
На землях всіх, в усі часи
були і є серед мільйонів нас
- "пройдисвітти" євреї,
"пройдисвітти" ті роми.
Коли ж лише для гнаних
Скорботи й болю час.
З прадавна й дотепер
Вбивають розумніших,
Та людство від того
Не стало ще мудрішим.
Якби-то світ не знав,
Якби-то світ не відав,
Яких висот сягає
Гонимий рід Давида.
Долав граніт наук,
Природним хистом брав -
То ж за які "гріхи"
Єврейський люд конав?
Вбивали ж бо ромів
- вбивали частку себе:
Свободи дух, Любов,
Пісні й високе небо.
Якби-то світ не відав,
Якби-то світ не знав

Пісень і душу ромів
- ще б більш жорстоким став!
Скінчилась війна,
Паради-ювілей,
Та спокою нема
Лиш ромам та євреям.
Сльозою пада лист,
Смує Бабин Яр,
І небуття ведуть...
Який важкий тягар
Цей ромів прах... євреїв...
Ніхто не знав мого
Знедоленим і гнаним,
нема гранітних брил,
бо від живущих ромів
Ще не стоять Хрести,
та поросли кургани
- куди свій сум нести?
Роки, віки, формації, ідеї
- все поглинає ненажера - час.
Ми - гнані зівдусь - всі роми та євреї
ще не зрелись пісень, ні мудрості своєї.
Ще живемо, допоки з нами Бог!
Ще є мільйони Нас!!!

М.КОЗИМИРЕНКО,
педагог.

26 лютого нинішнього року члени правління "Романі Яг" на прохання 146 жителів села Варієво Берегівського району, які живуть нині у приміщенні неповної середньої школи №7 м.Берегово, приїхали на Берегішину з метою вивчити ситуацію з потерпілими від повені.

Це прохання було викликано відсутністю інформації про подальшу долю цих жителів, а саме: про відбудову зруйнованих будинків, отримання будівельних матеріалів тощо.

За повною інформацією ми звернулися до голови Варієвської сільради Золтана Золтановича Ковача та його заступника по гуманітарній допомозі Ласло Степановича Галаса.

У селі Варієво постраждало 1400 осіб, які проживали у 304 будинках. З них 478 ромів, що проживали у 101 будинку згідно прописки, та 10 осіб, які ще не встигли прописатися. Був знесений 101 ромський будинок. Їх мешканці тимчасово проживають зараз: у с.Бадолово - 86 осіб, у с.Гать - 90, у м.Берегово - 146, а решта - перебувають у своїх родичів та знайомих в різних селах району. На них були заведені сині та зелені картки: сині - для тих, чиї будин-

ки зруйновані повністю, а зелені - для тих, чиї будинки були тільки підтоплені.

Згідно з цим, ті, хто мав синю картку, отримували допомогу протягом 3-х місяців, а зелену - протягом 1-го місяця. Але, у зв'язку з тим, що гуманітарної допомоги надійшло більше, Берегівська районна держадміністрація продовжила її термін ще на 2 місяці.

Велику допомогу постраждалим надає і церковна громада на чолі з отцем Бейлою Надьом.

Згідно з рішенням сесії Варієвської сільради, вирішено питання про відбудову 40 будинків для угорців та 10 будинків для ромів.

Вже надійшло 6 вагонів цегли, яку розподілено між людьми, згідно зі списками. В першу чергу не багатодітним сім'ям ромів (а їх - 11 родин). Це - Золтан Пінці, Адальберт Кондор, Степан Моврі, Йожеф Моврі, Олександр Богар, Андрій Шомов, Розалія Товт, Іван Ганьо, Ольга Вароди, Йосиф Гайшо та Ігнат Шомов.

Єдиною умовою є те, що роми мусять самі провести розвантажувальні роботи. Транспорт і паливо забезпечує місцеве колективне господарство.

ПОВІНЬ: ЧОТИРИ МІСЯЦІ ПІСЛЯ НЕЇ

Решта мешканців будуть відбудовувати свої оселі в міру поступлення будматеріалів. Великою проблемою для постраждалих від повені є одержання нових документів, зокрема паспортів, взамін тих, що були зіпсовані внаслідок повені. Держава взяла на себе майже безоплатне оформлення цих документів. Внести необхідно буде лише 4 гривні 40 копійок у Варієвську сільську раду для отримання нового паспорту.

Щоб якось задовольнити мінімальні житлові потреби

потерпілих, до Варієвської сільради як гуманітарна допомога надійшло 10 житлових вагончиків. В них могли б тимчасово проживати роми, які на сьогоднішній день мешкають у Берегівській школі №7. А це повністю заважає нормальному навчанню місцевих школярів (вони не займаються з листопада 1998 року). Було б добре, щоб ці вагончики-будинки були перевезені з місця їх складування до табору. До речі, для освітлення будиночок уже є близько 100 ложок, матрасів,

покривал, які чекають свого часу. Таким чином, з наближенням весни, коли земля підсохне, роми зможуть повернутися у своє село і почати відбудовчу роботу.

Є.СЮЛЕТ, м.Берегово.

На знімках:

* потерпілі від повені мешканці села Варієво, які проживають у приміщенні Берегівської школи №7, * в таких вагончиках скоро будуть жити роми, які повернуться в село.

ПРОГРАМА "РОМИ УКРАЇНИ"

В 1999 році МФВ започатковує програму, що сприятиме соціальній адаптації та інтеграції ромської меншини в суспільне життя України. Мета програми - підтримувати ініціативи ромських громад та об'єднань, спрямовані на збереження їх культурної ідентичності через розвиток зразків високої культури ромів.

Підтримуватимуться:

- ініціативи щодо створення культурно-просвітницьких центрів та осередків для ромських громад та молоді, які сприятимуть сучасному їх культурному розвитку ромських громад і збереженню культурних традицій та ідентичності ромського народу;

- започаткування та розвитку ромських друкованих органів, архівів та музеїв, проєктів збереження усної історії ромів.

Фонд заохочує представників ромських організацій брати участь також в інших конкурсах МФВ, зокрема за напрямом "Освіта".

До участі в конкурсах запрошуються недержавні організації ромських громад та організації України, які розроблятимуть спільні із представництвами цих громад проєкти.

Розмір гранту, очікуваного від МФВ, - до 5000 доларів США.

Останній термін подання проєктів на участь у конкурсах - 21 квітня 1999 р.

В БІЛІ НАС НЕ ЗАГЛЯДІЛИ

Старожили Ужгорода знають, що територія за транспортним мостом з боку "Радванки" завжди була поселенням ромів. Причому найбідніших її верств. У теплі літні вечори там, поблизу річки, завжди горіли численні багаття, чулися пісні і людський гомін. І це було навіть романтично...

Діти природи, роми, тягнулися до чистого повітря, води, парку, що неподалік. Однак хто знав, що та сама вода, оспівана у піснях, легендах та віршах, може бути жорстокою і злою, нести лихо і навіть смерть. А саме так і ставалося в ті роки, коли приходила повнь.

Тепер можна нескінченно роздумувати, що ромський табір у міждамбовому просторі біля річки Уж був самобудом і зоною особливої небезпеки, що люди, будучи собі саманні будиночки, самі зрікають себе на майбутню небезпеку не сьогодні, так завтра... Але ж час йшов, і роми, як могли, облаштовували своє життя. Адже сім'ї росли, народжувалися діти. Треба було мати якийсь дах над головою. І кожний старався, як міг. Хтось на невеличкому подвір'ї, біля свого, ах саманного (але власного!) дому заводив курчат, гусей. Хтось влаштував примітивну майстерню і так заробляв якусь копійчину на життя - треба ж якось виживати...

А лихо, як завжди, прийшло несподівано. І, як декілька разів за останнє десятиріччя, одне і те саме: паводок. Ось що розповідають свідки і одночасно жертви цих чорних днів:

Олена Іванівна ІОНАШ: "За час мого життя, а мені у

цьому році виповниться 58 років, це другий такий страшний паводок. Під час першого, декілька років тому, нам з чоловіком вдалося врятувати майже всі меблі і домашній скарб. Правда, для того, щоб вберегти все це, чоловік півтора днів ходив у холодній воді і витягував речі. Через деякий час після сильного переохолодження захворів, а незабаром помер.

Наприкінці минулого року будиночок, в котрому я жила, зовсім розмив водою. Трапилося так швидко, що я не встигла, якби навіть і змогла, врятувати свої речі. Пропало все: меблі, речі, картрулі. Все. Правда, нам виділили продукти.

А головне, що через пару місяців після повені обласна і міська влада потурбувалися про те, щоб дати нам житло. Разом з своїми дітьми - у них уже свої сім'ї, а у мене вже 9 онуків - ми всі дістали квартири по вулиці Ужанській, 85. Мені дали окрему однокімнатну квартиру, і я дуже рада цьому. Нарешті, хоч на старі літа, маю свою справжню квартиру. І діти теж з сім'ями живуть у цьому ж під'їзді. Правда, жити тепер важко: мене недавно скоротили - я працювала у ЖЕКу №4, пенсія мала - 37 гривень.

Особливі слова подяки хочу сказати на адресу товариства "Романі Яг", де ми з великою сім'єю, а у мене 5 дітей, жили в одній з кімнат товариства. Там було тепло, і саме завдяки їм ми не замерзли цією зимою.

Подружжя Євген та Раїса ВАРОДІ розповідають, що теж залишилися без свого власно-

го будинка, розташованого на вулиці Прикордонній. Мали невеличкі подвір'я, де вони розводили власну худобу. Був у них і кін - годувальник, з допомогою якого Євген Юрійович збирав металобрухт, алюміній та інше. За це в одній фірмі йому платили невеликі гроші. Під час повені кін зламав ногу, довго лежав у сараї, а потім довелося його зарізати. Тепер всі без роботи: жінка в декретній відпустці по догляду за маленькою Оранкою. А це в сім'ї діти:

9-ти, 8-ми та 7-ми років. Зразу після того, як втратили будиночок, жили в приміщенні товариства, а потім тимчасово на Заньковецькій, а з початку лютого тут, на вулиці Ужанській. Всі вони щасливі тим, що у них є власна трикімнатна квартира. А в ній світлі окремі кімнати, в яких розставили свій нехитрий скарб - в основному дитячі ліжка. Є газ, світло, а головне - тепло, без якого цю сувору зиму ніяк було не пережити. Раїса дуже шкодує за привільним

життям: "Ми прожили в будинку на Прикордонній 18 років. Там був свій двір і дітям було де гратися. А тут, звичайно, все добре, але ж з лютого уже вимагають гроші за квартиру. А де їх взяти?"

Олег Йосипович СУРМАЙ теж дістав у цьому ж домі трикімнатну квартиру. Він небагатослівний, його сім'я більш-менш благополучна. Він і жінка мають роботу. А четверо дітей. Алік, Йосип, Віталій та Любочка вже майже виросли. Старшому сину 18 років, і він пікується, коли батьків нема вдома, про інших. Теж вдячний товариству "Романі Яг", що пригріло їхню сім'ю на пер-

ших порах після паводку. Тут, при товаристві, мер міста пан Сембер влаштував триразове харчування ромів, які постраждали від повені.

Список бажаних розповісти про своє лихо, звичайно, можна б продовжувати. Адже для кожного - це власна історія бди, втрат і страждань...

Добре, що голова обласної держадміністрації С.Устич та мер міста С.Сембер взяли під особистий контроль цю проблему, і, таким чином, люди отримали квартири з усіма зручностями, за що їм щира вдяка.

О.СОКАЧ.

Не секрет, що всі школи мають у наш час майже однакові проблеми. Але проблема освіти ромів стоїть окремо, бо має багато нюансів, не відомих іншим школам. Ті, хто не пам'ятає цього, або не хоче пам'ятати, просто не вважають ні на особливості природи ромів, ні на їх психологію, ні на традиції. Саме проблема ромської освіти і була лейтмотивом бесіди директора ЗОШ №13 з нашим кореспондентом.

До речі, Мар'яна Савко знає усі ці питання не за підручником, а, так би мовити, зсереди, бо за національністю - ромка. Можливо, навіть єдина на Україні серед директорів шкіл.

У цій бесіді брала участь також заступник директора школи Людмила Семенівна Завацька, вчителька з 24-річним педагогічним стажем, математик, тех. випускниця УЖДУ.

Мар'яно Іванівно, розкажіть, будь ласка, спочатку про саму школу - скільки маєте учнів, хто є викладачами, які предмети вивчають діти?

У школі офіційно навчається 230 дітей. Працюють з ними 20 педагогів, усі з вищою освітою, двоє - студенти-заочники УЖДУ. Величезний стаж роботи мають заступник директора Людмила Семенівна Завацька, яка тут присутня, український філолог Галина Федорівна Дору, сторик за фахом Юрій Михайлович Кирлик. Щодо предметів, то наші учні вивчають ті, що і в інших школах з українською мовою навчання. Всі вчителі зацікавлені в тому, щоб діти хороші, надійні знання ромським дітям, аби вони у майбутньому продовжували навчатися, стали повноправними членами суспільства.

Мар'яно Іванівно, скільки ви випускників школи №13 за останні 10 років поступили до вузу?

В тому і є велика проблема, що випускники ні нашої, ні чотирнадцятої шкіл, як я знаю, не здобували вищої освіти. І не тому, що нездобі, або вчителі невміли. Тут кнує замкнене коло. Не секрет, що дитині, щоб засвоїти знання, які дає загальноосвітня школа, потрібна ще й додаткова робота з батьками. А якщо батько й мати малограмотні або й зовсім неграмотні? Як вони допоможуть дитині? Ще коли діти у

початкових класах, це можливо, а далі вже ні. Ось і виходить, що діти у малограмотних батьків виростають також малограмотними, і знову стають такими ж батьками для своїх дітей... Розв'язати це коло - наша завдання.

У чому ж складність?

Розумієте, психологія ромів трохи інша, ніж слов'янська. У 7 років батьки не хочуть віддавати дитину до школи, бо вважають, що вона ще маленька і - значить, навчатися рано. Тому у початкових класах, чимало 12-13-річних підлітків, переростків. Через кілька років - вони вже дорослі, така природа ромів. Починають закохуватися, виходять заміж, народжують дітей... Ясно, що вже не до навчання, крім того, діти приходять у перший клас морально зовсім не підготовленими. У них немає домашнього виховання, досвіду спілкування, вони жаваї і непосидючі. Роми - це діти природи. Має настрій - прийшов до школи, ні - залишився вдома. Батьки їх не контролюють. Та й більшість ромських сімей багатодітні, отже, старші змушені няньчити менших. Так заведено.

Знаю, що раніше ромські діти (і не тільки ромські) їздили з батьками по зарплатках.

Так, а тепер батьки забирають їх жебракувати! Багато дітей ромів могли би ходити регулярно до школи і гарно вчитися. Бог не обійшов їх нічим. Але часто вони не мають, у що одягатися, взутися... Вчителі самі нерідко приносили їм одяг та взуття. І тому, якщо 1 вересня до школи приходять 230 учнів, то взимку і в інші холодні місяці їх кількість падає до 75 відсотків. А звідси - великі прогалини в знаннях. Ромські діти, як правило, й погано харчуються. А відомо: якщо дитина живе в поганих умовах і голодує, починається затримка їх психічного розвитку. Коли умови змінюються і дитина змінюється, психічний розвиток нормалізується.

Ви працюєте зі своїми учнями за спеціальною програмою?

Ні. За звичайною, але трохи спрощеною. Тобто програму, розраховану на 3 роки, в по-

чаткових класах викладаємо 4 роки. А з п'ятого класу все вирівнюємо. До того ж, працюємо з кожною дитиною індивідуально. І це дає результати.

Чи можна якось вирішити проблему підготовки учнів до школи?

Початкові класи - найважливіша ланка освіти. І вихід є. Якщо батьки не можуть підготувати дітей до школи, то це має зробити дитячий садок. Це усюди так! В кінці минулого року такий садок для ромських

товариства "Романі Яг" Євгенію Миколайову Навроцькому, який довгий час вчителювала в ромській СШ №14 і добре вивчила всі наші проблеми.

Які знання даватиме учням ваша авторська програма?

Учні будуть знайомитися з історією, походженням ромської народності, географією розселення ромів, з життям їх ровесників за кордоном, з фольклором, традиціями, звичаями тощо. Крім того, вивчатимуть ромське письмо.

рахунок) та за сприянням нашого обласного товариства "Романі Яг", який допоміг з майстрами, ми зробили великий ремонт, навіть реконструкцію школи. Проте і зараз не вистає класних приміщень. (Один із класів (п'ятий) взагалі навчається в коридорі, біля газової котельні). Немає ні спортивного майдану, ні шкільної майстерні для уроків праці... Тому нещодавно сесією Ужгородського міськвиконкому було прийнято рішення виділити нашій ЗОШ №13 під початкові класи приміщення колишнього дитячого садка по вулиці Богатирській. Коли його одержимо, вирішимо деякі з найбільш наболих проблем.

Чи в достатній кількості у вас шкільний інвентар?

Років з п'ять не купували нічого. В цьому навчальному році вдалося одержати деякі використані меблі з двох дитсадків. Але найголовніше: завдяки сприянню товариства "Романі Яг" ми недавно виграли грант фонду "Відродження" і змогли багато чого придбати для школи.

Що ж саме?

Нові меблі, комп'ютер, ксерокс, телевизор, відеомініфон, нові телефонні апарати, медикаменти, канцелярські товари (зошитами, ручками, олівцями і таким іншим школа забезпечує учнів сама). Вже маємо 20 нових парт, стелажі, холодильник, отже, все потрібне, дякуючи "Відродженню". Ми дуже вдячні також координатору Ужгородської філії фонду Віддиму Чепурному за його сприяння в одержанні гранту за проект "Створення кращих умов навчання, виховання та розвитку дітей ромської народності".

Ви сказали, Мар'яно Іванівно, про холодильники. Хіба школа має свою їдальню?

Ні, маємо роздаткову, куди завозимо гарячі обіди з кухні ЗОШ №7. Годуємо безплатно молодіші класи, а також сиріт, напівсиріт, дітей з малоозабезпечених багатодітних сімей. А як ви розумієте, у нас таких - більшість...

І багато дітей обдають у школі?

- До 100 учнів буває...
- Школи ще щось потрібно?
- До всього сказаного вище, добре було б придбати музичні інструменти. Для художньої самодіяльності потрібні сценічний одяг, апаратура...

- Маєте свій оркестр?
- Роми народ музикальний. І наші учні - не виняток. Художня самодіяльність школи зайняла у березні минулого року друге місце на міському огляді-конкурсі художнього слова, що проводився українською мовою.

Зараз ми виношуємо ідею - більшість предметів із шкільного компоненту замінити тими, які діти хочуть вивчати, тобто спрямованими на естетичне виховання. У школі вже є гурток рукоділля, в якому учениці вишивають. Нам би ще швейні машинки придбати, щоб навчити їх шити.

Це би дуже згодилось нашим випускникам у подальшому житті.

Мар'яно Іванівно! Ми почали нашу бесіду з випускників, ними і закінчимо... Як у них перспективи?

У школі, на жаль, немає профпріоритетів. Та в зв'язку з тим, що середня освіта зараз стає обов'язковою для всіх, у недалекому майбутньому могло б стояти питання про отримання загальної середньої освіти з одночасним отриманням спеціальності. Тобто, добре було б створити в школі філіал профтехучилища. Тоді б наші випускники мали нормальну політехнічну освіту. Дівчата могли б серйозно вчитися швейній справі, хлопці - освоювати спеціальності столяра, маляра, слюсаря та інші професії, які, я вірю, будуть потрібні нашій державі. Отоді б школа наблизилася до реального життя та інтересів ромів.

Думаю, ми знайдемо розуміння в цьому питанні у міському відділі освіти, якому щиро вдячні за підтримку у вирішенні інших ідей та програм.

Щастя і успіхів усім учням і вчителям, шановна Мар'яно Іванівно! Дякую за цікаву і корисну розмову.

Інтерв'ю взяла О.ТОМИЧ.

Актуальне інтерв'ю

МАР'ЯНА САВКО:

"ДІТКИ РОМІВ БОТОМ НЕ ОБДІМЕЖІ"

Мар'яна Іванівна САВКО, директор Ужгородської ЗОШ І-ІІ ст. №13, - одна із наймолодших керівників навчальних закладів у нашому місті. Їй - усього 26 років. Випусниця СШ №7, закінчила у 1990 році Батьківський Ужгородського університету. Працювала завісником у дитсадку, педагогом-організатором у школі, а потім - завідувачкою дитячим садочком. 27 жовтня 1997 р. призначена директором однієї з двох у нашому місті ромських шкіл.

мають було відкрито. Ми, шкільні вчителі, покладемо на нього великі надії. До речі, досвідчені вихователі садка уже почали займатися з дітьми за спеціальною програмою.

Які ваші учні засвоюють українську мову?

Це ще одна проблема. Ажده мовного середовища вдома у них немає, діти розмовляють ромською. Ми стараємося, щоб хоч у школі вони говорили українською: знання державної мови їм дуже знадобиться у житті.

Мар'яно Іванівно! А ромську мову учні вивчають?

У цьому навчальному році вперше в історії школи введено факультатив: "Історія, культура, побут, мова ромів". Створено спеціальну програму.

Ким?

Над нею ми працювали разом в педагогом Ужгородської ЗОШ №8, членом правління

А чи є відповідний підручник, чи хоча б абетка?

Є абетка, написана Іваном Мазоре та Михайлом Козимиренком і видана у київському видавництві "Равник". Завдяки міському відділу освіти, який профінансував придбання абетки на школу, маємо 70 примірників.

Дітям вона подобається?

Так, гарні ілюстрації, зрозумілі тексти. Єдина претензія - підручник коштує 54 гривні. Хто з батьків може собі дозволити його купити?

Мар'яно Іванівно, як взагалі у вашій школі з матеріально-технічною базою?

Це - питання з питань для всіх ромських шкіл. Ми ще знаходимося у кращому становищі, бо розташовані в обласному центрі, а в інших містах області справи набагато гірші. Влітку минулого року, завдяки міському відділу освіти (за його

Вони - наше завтрашнє

ДОБРОЇ ДОРОГОЇ, РОМСЬКІЙ САДОЧОК!

Першою після тихої години в кімнату для ігор увійшла чотирирічна Ізоляда. Оглянувшись великими карими оченятами, в яких лише ледь-ледь розтанув сон, залу, вона ввічливо спитала у виховательки дозволу і почала одягатися. Хвилини за п'ять-десять кімната почала наповнюватися дітьми.

Це - розповідь про життя малюків у ромському дитячому садочку №13, що розташувалося у самому серці ужгородської "Радванки". Завідуюча дитячого закладу Лілія Євгенівна Адам, яка приклала чимало зусиль, щоб цей садочок народився, сьогодні розповідає: "До березня минулого року в Ужгороді не було садочка, де б докинули були зібрані діти лише однієї ромської народності. Для нас це дуже важливо. І хай наш садочок складається лише з однієї різновікової групи, головне, що наші діти разом... І тому ми особливо вдячні міському, що воно взяло наш садочок під особливу опіку: утримання дітей для батьків безкоштовне. А батьки дуже добре розуміють користь від правильного виховання, яке тут надається їхнім дітям. А це

для нас теж важливо: діти навчаються і, може, дечому навчати батьків. Ажде у наших дітей та їх батьків долі особливі..."

Повернемося з вами в ігрову кімнату, де вихователька з майже 30-річним стажем Ганна Бертолонівна Дайко вчить диточок математиці. Наперерів вигукуючи, забуваючи про підняту руку і стараючись перекричати один одного (діти є діти!), вони відповідають на запитання.

Додамо, між іншим, що для них українська мова, на якій ведеться діалог, не рідна. Ромська - ось основна мова. І тим не менше всі малюки говорять у садочку між собою і з вихователькою тільки українською (і це лише за рік).

А тим часом Ганна Бертолонівна пропонує дітям поспівати. І ось уже під дахом цієї будови лунають пісеньки "Про гуцулка", "Про котика", "В лілії темному".

Маленька перерва. І кожний з дітей сприймає відпочинок по-своєму. Моторний Еду показує своїм товаришам прийом карате, дівчатка бавляться з

великою жовтою коляскою, хлопці - катають машини, а хтось уважно роздивляється, що ж такі роблять на екрані герої мультяшок. Прислухаємося до імен, якими вони називають: Мінда, Душан, Ізоляда, Едгар, Альберто, Анжеліка, Екстеральда, Арнольд, Марек. І здалося, наче зірочки чи то з кіно, чи з книжкових сторінок впади у сьогоднішній день.

Нині ми працюємо за звичайною, прийнятою Міністерством освіти програмою "Малюк", - розповідає вихователька. - Але найближчим часом плануємо перейти на вивчення програми "Крок за кроком", що нам її пропонує Міжнародний фонд "Відродження", під егідою якого ми тепер працюємо. Нова програма особливо орієнтована на дошкільну освіту дітей віком від 3 до 5 років. Розроблена вона у співробітництві з Інститутом Відкритого Суспільства та Міжнародним центром розвитку дитини. І розрахована не тільки на дітей, а і на їх сім'ї, що ми вважаємо особливо цікавим.

День підходив до завершення

і помаху за дітьми почали приходити батьки. Я попросила деяких з них поділитися враженнями щодо перебування їх малюків у дитсадочку.

ОРАНА ГОРВАТ: "Звичайно, я рада, що дві мої доньки Анжеліка і Мілада ходять у садок. Помітила, що за цей рік вони стали дисциплінованими, багато чому навчилися. Я працюю на заводі побутової хімії. З зарплатою у нас, як і усюди - погано. Тому прекрасно, що садок безкоштовний."

ЕДІТА АДАМ: "Мій син Ігор в садочку з першого дня. Коли приходжу, бачу, діти тут танцюють, співають. Вони чисті і в теплі. І коли вже ми, дорослі, без роботи, то нехай хоч наші діти будуть нагороджені."

Душевне тепло дає дітям невеличкий, колектив нянечок - Єлізавета Шугар, Анжеліка Адам, Дарина Дані та Лариса Човка, виховательки - Ганна Дайко та Олена Гришук, медсестра Ганна Стрічек та музикант Деніс Вароді, які працюють під вмілим керівництвом Лілії Адам.

Доброї дороги тобі, ромський садочок!

Олександра ДЕНЬ.

На знімках:

• завідувачка дитсадком №13 Лілія Євгенівна Адам із своїми вихованцями;
• готуємось до виступів.

До 200-річчя з дня народження О.С.Пушкіна

ВІН ЗУСТРІЧАВ ЇХ СЕРЕД СТЕПУ

Усі знають цей афористичний вислів великого Пушкіна, сповнений філософського змісту.

...И всюду страсти роковые,
И от судеб защиты нет.

Але кожен, певно, пам'ятає, що цими досить трагічними, а може, навіть і фаталістичними рядками закінчується одна із найкращих і найромантичніших поем Олександра Сергійовича - "Цигани". Її вважають поетичною вершиною серед усіх його оригінальних і "екзотичних" творів цього жанру і цієї спрямованості. А це - не менш прекрасні "Рослани Людмила", "Кавказький полонений", "Брати - розбійники", "Бакчисарайський фонтан"...

Поема "Цигани" розпочата 25-річним поетом в Одесі у січні 1824 р. і закінчена у Михайлівському 10 жовтня цього ж року. У цей час він уже розпочав писати "Євгенія Онегіна". Чому є саме роман? Що приваблює в них поета, окрім того, що в 19 столітті тема романів була досить модною, особливо в поезії?

З біографії Пушкіна відомо, що влітку 1821 р. поет, якого цар за рік до того вислав з Петербургу до Єкатеринослава у розпорядження главногo куратора колоністів Південного краю генерала Інзова, здійснив поїздку по Бессарабії. Під час цієї подорожі він приєднався до ромського табору і деякий час кочував разом із ними. У таборі поет познайомився з життям та побуту ромів і, певно, тоді і полюбив цей вольовий народ та його кочове життя, не скуте ніякими світськими рамками та умовностями. В епілозі поеми знаходимо прямі автобіографічні спогади про це (до речі, як зазначають пушкіністи, в щоденниках поета знайдено запис про ромів, їх походження, звичаї, побут). А в поемі:

...Встречал я посреди степей

Над рубежами древних станов

Телеги мирные цыганов,
Смиреной волноты детей...

Автор продовжує:

За их ленивыми толпами
В пустынях часто я бродил,
Простую пищу их делил
И засыпал пред их огнями.

Навряд чи це придумано. Рядки звучать, мов спогад, що вмиг спалахнув, осяяв буденне життя у засланих.

Вільнолюбному поету, якого вислали зі столиці саме за вільнодумство, ромі близькі за своїм духом. Недаремно ж перше, що кидається у вічі, коли перечитуєш поему "Цигани", це саме лейтмотив волі. З рядка в рядок кочує це слово: "Как вольность их ночлег...", "Здесь люди вольные, небо ясно...", "Она привыкла к резвой воле...", "Мне скучно, сердце воли просит...", "К чему? Вольные птицы младость...", "Теперь он вольный, житель мира...". І навіть у картинах природи з'являється "вольная луна...". Це протиставлення "неволе душних горюдов", де "торгують волею своей".

Картинки табору ромів поет малює не лише розумом, а й серцем. Якщо б не полюбив поет первісної ромської вільності, суворого табірної життя, його патріархальних мудрств, гордих і свавільних жінок, чи змалював би так жваво і мальовничо побут кочівників, їх старців (у образі Старого рома), їх жінок (у образі Земфіри)? У романтичній із пушкінських поем - реальні картини, реальні деталі, побачені гострим зором поета:

Цыганы шумною толпой
По Бессарабии кочуют.
Они сегодня над рекой
В шатрах изодранных ко-
чуют.

Как вольность, весел их
ночлег,

И мирный сон под небе-

сами;
Между колесами телег,

Полузавешенных ковра-

ми,
Горит огонь, семья кругом

Готовит ужин в чистом

поле
Пасутся кони, за шатром

Ручной медведь лежит на

воле.
Поет милується цією мир-

ною картиною:
Все живо посреди степей:
Заботы мирные семей,

Готовых с утром в путь
недальний,
И песни жен, и крик де-

тей,
И звон походной нако-

валыни.

Ці люди створені для миру. Тут немає бійок і сварки, тут від усієї душі приймають гостя з великого міста, який прийшов у табір за дівчиною-ромкою.

Пушкін бачить і "лохмотьев ярких пестроту", і "детей и старцев наготу"; але ці люди "дышат утренней прохладой", "вешним запахом лугов". Вони не соромляться вільного, як степ, кохання і не торгують волею своєю, як ті, хто "главы пред иделами клонят и просят денег на цепей...". Остання цитата видає прозорливість поета, бо ці рядки можна віднести і до нашого сьогодення...

Про чорнооку Земфіру, свою героїню, устами Алеко автор каже, порівнюючи з світськими дамами: "Как ты лучше их и без нарядов дорожных, без жемчугов, без ожерелий!" Земфіра - проста і безпосередня, як дитина, вільна, немов місяць у нічному небі, вона покірна лише голосу свого серця. Старий ром, прощає юнаку - так поет протиставляє своєму романтичному герою Алеко з його егоїзмом мудрість і розсудливість старого рома з властивістю для нього людської піднесті.

У своїй відповіді старшому другу - поету Жуковському Олександр Пушкін писав "Ти питаєш, яка мета у ромів. Ось тобі й маєш! Мета поезії - поезія". І цим сказано все. Але як все ж таки добре, що геніальний російський поет обрав у герої для своєї прекрасної поеми - саме ромів, загадкових і реальних, як сама земля, вільними жителями якої вони є...

Світлана МАКО.

...І ПЕРШІ У КОНКУРСІ

Ви лише гляньте на них, яке розмаїття!
А створений фольклорний дитячий ромський колектив "Ром Сом" у січні 1998 року на базі ПО "Падюнь". Діють дві групи: молодша і старша, всього близько 60 чоловік. Керівник - Аладар Пап, художній керівник - Віктор Ба-

бука. Колектив зайняв перше місце на конкурсі "Дитячі візерунки" у травні 1998 року.

На фото: старша група дитячого фольклорного колективу "Ром Сом" з керівником Аладаром Папом.

Граємо у футбол!

"РОМІ" ПОТРІБНА ПІДТРИМКА

Футбольна команда "Рома" була створена в 1992 році за ініціативи ромських лідерів Аладара Адама, Еміла Папа та інших. Мене, Еміла Агі, запросили тренувати цю команду. "Рома" за 1992-1995 роки досягла хороших успіхів. Вона зайняла призове місце на першості міста, виграла міжнародний турнір в Гумєну, але, на жаль, за нестачею коштів у 1996 році перестала існувати.

Фонду "Відродження" у 1997 році команда була відроджена.

Зараз вона виступає стабільно в першостях міста, але бореться за фінансовими труднощами. На мою думку, місцевій владі теж не завадило б звернути увагу на ромську молодь, допомогти матеріально, адже це - єдина ромська команда в області.

Еміл АГІ,

Завдяки Фонду розвитку Євроregionу та

тренер футбольної команди "Рома".

Казка

ЯК РОМ ПРОСИВ ГРОШЕЙ

В селі Угля жив колись дуже бідний ром. До церкви ніколи не ходив, але жив дуже бідно. Задумав однієї неділі піти до церкви. Застав ярмарок, коли священик читав Євангеліє, вступ: "Простіть і дається вам". А в проповіді священик сказав: "Бог є такий милосердний, що все вам дасть, що собі попросите від Нього".

Другого дня був великий торг у Тячеві. Люди пішли на торг. Ром почув як люди просять у Бога щастя на торзі і він вирішив піти на торг і просити від Бога грошей. Пішов. Але не дуже поспішав, у нього був час. Прийшов до Тячева, коли люди розійшлися з торгу. Тоді став під одним багатоповором будинком, підняв руки вгору та, дивлячись в небо,

попросив: "Боже Милосердний! Дай мені 100 пенгові! Можеш і більше дати, але менше чим 100 пенгові я не прийму! Якщо з тих 100 пенгові один філер буде відсутній, я гроші не візьму!" На верхньому поверсі цього будинку жив дуже багатий пан. Він почув прохання рома. Зав'язав у хусточку 99 пенгові і кинув роману. Ром

порахував гроші і сказав: "Тут є лише 99 пенгові, а я прошу Тебе 100 пенгові! Але нічого! Знай, Боже, що я цих 99 пенгові беру, а один пенгів Ти будеш мені винен!". І ром пішов собі дорогою. Пан дуже пожалкував за грошима. Він не для того кидав гроші, що хотів їх подарувати йому. Кидав, думаючи, що ром не візьме їх. Він

кинувся у погоню за ромом.

Як догнав, то сказав йому:

- Віддай, роме, мої 99 пенгові, що я тобі дав.

- Що, пане, говорите! Які гроші ви мені дали? Мені ви не давали ніяких грошей! То мені Бог дав з неба!

Ром пішов далі, а пан залишився. Але пан вирішив віддати рома до суду. Ром знав, що програв суд, і пішов до пана.

- Пане! Вам не соромно буде перед світим судом, що ви судитесь з таким бідним і обідраним ромом.

"Правда", - подумав пан. А потім запитав рома: - "А що би ти хотів?" Пан подумав, що ром прийшов миритися.

- Та я, пане, не хотів би вам шукати сорому. Щоб вам не було соромно, то дайте мені нову одежу. Я гарно вдягнусь, то нехай судді побачать, з ким ви судитесь, з якимось паном. Пан подумав, подумав і дав новий одяг роману.

- Та дайте, пане, і сорочку, тому що моя дуже розірвана! Пан дав і сорочку.

- Та чоботи дайте! Як це буде виглядати, як я босий піду до суду! Пан дав і чоботи.

- Пане, для всього ще шапка потрібна! Дав пан і шапку.

Ром краще був одягнутий, ніж самий пан. Але йому все ще не було досить. Каже:

- Знаєте що, милий пане?

- Що таке, роме?

- Мене скоріше осудять, а ви будете більше честі мати, якщо дасте мені свій золотий годинник з ланцюжком. Пан подумав. Це вже йому було важко віддавати. Але, подумавши, сказав:

- Все дам тобі, але ти мусиш повернути мені після суду.

- Ей, пане! Та ви мене добре знаєте! Я чужого не хочу. Що ваше, то ваше. Я вам все поверну назад.

Пан віддав годинник з ланцюжком, і вони пішли до суду.

(Продовження у наступному номері).

Переклад казки ромською мовою читайте на 8 стор.

ПИШЕМО І ЧИТАЄМО РОМСЬКОЮ

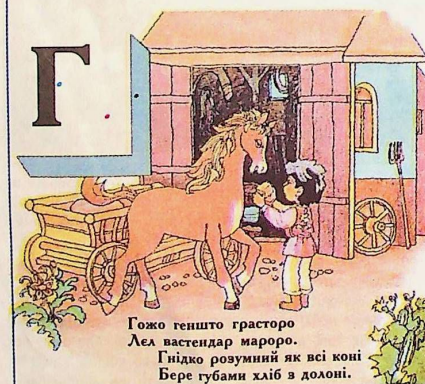
Аме адарі на денашас
Саворе камас те сіклоवास.
Ми звідси не втечемо,
Ми всі хочемо вчитись.

Барвал пгурдел, барвал ровел,
Барвал саворен палікерел.
Бо вітер дує, вітер плаче,
Бо вітер дикує усім.

Вердана траден дромєнца
Вердана пгерде марєса.
Вози котяться шляхами,
Возять люди хліб возами.

Гожо геншто грасторо
Лєл вастендар мароро.
Гнідко розумний як всі коні
Бєре губами хліб з долоні.

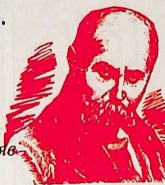

Дад шисла манге гад;
О Дєл саворен те дєл бахт.
Дарунок сорочку купи мені тато,
Дай йому, Боже, щастя багатого!

Тарас ШЕВЧЕНКО

ДУМИ МОЇ..

Думи мої, думи мої,
Лихо мені з вами!
Нащо стали на папері
Сумними рядами?..
Чом вас вітер не розвіяв,
В стєну, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?..
Думи мої, думи мої,
Квіти мої, діти!
Виростав вас, доглядав вас -
Де ж мені вас діти?..
В Україну ідіть, діти!
В нашу Україну,
Попідтинню, сиротами,
А я тут загину.
Там найдете щире серце
І слово ласкаве,
Там найдете щирі правду,
А ще, може, й славу...
Привітай же, моя ненько!
Моя Україно!
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину.

ДУМЫ МИРЭ...

Думы мирэ, думы мирэ
Хасював тумєнца,
Вса тэрдэ, сыр халадэ,
Длугонэ рядэнца.
Бавал тумэн на латхья,
Сыр дрэ мал пхурдэлэс,
Даєри на присутя,
Биды на кхарэнас.
Думы мирэ, думы мирэ,
Чхаворэ Дэвлитка,
Бистрэн ман тэ сыг барьєн,
Чєпирэ шатритко.
Дрэ Украина нашэн,
Амари держжава,
Со дад ісы на пхэнэн,
Мэ адай мэрава.
Одой латхэна пэскри бахт,
Лав тато тэ слава,
На ровэла мро іло,
Мэ Дэвлэс мангава.
Ту прилэ лэн, мири дай,
Мири Украина,
Чхаворэн на годьварэн
Дрэ пэскри родына.

(Переклад на ромську мову М.Козимиренка)

САР О РОМ МАНГЕЛАС ЛОВЕ

Андро гав Угля джівелас єк чоро
Ром. Андре кхангері нігда
напгелас кхе джівелас чорорєс.
Задуміндя курке те джанє андре
кхангері. О рашай єгенлас
Євангєлія. "Мангєн - о Дєвлоро
тумєнгє дєла". О рашай пгєнєл: "О
Дєвлоро лачо саворо тумєнгє дєла
со тумєн мангєна лє Дєвлєрєстар".
Авєр дївєс сас баро пїяцо андре
Тячова. Бут мануша авлє по пїяцо.
О ром шунєл сар о мануша ман-
гєн лє Дєвлєстар бахт по пїяцо. О
Ром пгєнєл: "джав мангє по пїяцо,
мангав мангє лє Дєвлєстар лє".
О ром насїдярлас, кхе саслєс бут
часо. Авїлас андро Тячова кана о
мануша розгєлєпєн пало пїяцо.
Пашо баро кхєр вазна о васта ко
нєбос ай мангєл: "О Дєвла ман-
гав тут! Дє ман 100 пєнгїва! Тє
шай дєс ман бутєр, алє мє
фрїмєдєр сар 100 пєнгїва налєва мє Тутар! Сар лє
100 пєнгївєндар хїбнїла хоч єхх фїлєріс то мє нєлє-
ва о ловє Тутар!"

Пашо кода баро кхєр джівєлас барвалє рай. О
рай шундя сар о Ром мангєл лє Дєвлєстар лє. О
рай андро косноро чїдє лє Ромєскє 99 пєнгїва. О
Ром рахїндя о ловє ай пгєнєл: "Адє чак 99 пєнгїва
а мє манглєм Тутар Дєвла 100 пєнгїва! Каданїч!
Шун Дєвла, мє кадала 99 пєнгїва лєва, а єк пєнгївс
Ту мангє камєга! - О Ром пєскє гєйлєс пєскєрє
дромєса.

О рай баро жажвало сас важо лє. О рай на
вашодє чїдє лє ромєскє лє, гой камлє лєскє тє
дарїнєн. О рай думїндя пєскє гой о ром налєла о
ловє. О рай дєнашлє пало ром дохуднлє ромєс.
Пгєнєл лєскє:

- Дє мангє рома палє мїрє 99 пєнгїва, кай мє
тукє чїдїом опрунєстар. - Со ту рая вакєрєс! Савє
ловє ту ман дїнял?.. Ту ман нїсавє лєвє надїнял!..
Мангє чїдє о Дєвлоро пало нєбос!..

О ром гєйлєс пєскє дурєдєр, а о рай задумїндя
пєс. О рай камєл тєдєн лє ромєс про судос. О ром
джанєлас гой о судос букнїнєла, О ром гєйлєа ко
рай.

- Рая! Туке єйла лач англо судос, гой ту судїнєс
тут лє чорє ромєга. О рай думїнєл! Чачїбєн пєнєл о
ром. Пучєл о рай лє ромєстар: - А со ту камлєлас
бїз? О рай думїндя гой о ром камєл тє глєйхїнєл пєс
(мїритися).

- Мє рая накамає туга тє родєн мангє холї, шун
ман, тєнєйл тукє лач, дє ман голмї мї ураває ман.
Акур джава туга ко судцєс. О судцєс дїгєла кага ту
судїнєс Тут. О рай подумїндя, дїня лє ромєс голмї.

- Рая дє ман гад, бо мїро гад са чїнгєрдє.
О рай дїня лє ромєс гад. Дє ман цїраха. Сар мє
джавє ко судцєс пїндранго? О рай дїня лє ромєс
цїраха.

- Рая, са мїшто мангє хїбнєл калапа! О рай дїня
лєс калапа. О ром шукарєдєс сас опрє урдє сар о
рай. Лє ромєскє са фїрма сас. Пгєнєл о ром лє
раєскє?

- Драго рая, со камєс мєнг мандар рома?
Ман сїгєрєдєр судїзнєа, а Тут бутєр єйла патїв, тє
Ту мангє дєга тїрї сомнакунї овра лє ланцєга. О
рай думїнєл пєскє. Мє Туке дава саворо, но Ту
пало судос мангє дєга саворо палє. Рая, Ту ман
мїшто джанєс! Мє аврєскєро на камає нїч. Со тїро
ода тїро. Мє Туке саворо палє дава.

О рай дїня лє ромєскє є овра лє ланцєга тє
гєйлє ко судцєс.

(Ду рєдєр єйла андро дуйто самєс)

Переклад з української А.АДАМА.

РОМАНІ ЯТ

Газета Закарпатського ромського
культурно-просвітнього товариства

Рєєстраційнє свїдоцтво Зт 173 від 26 лютого 1999 р.

Шєф-рєдактор Аладар АДАМ
Рєдактор Євгєнія Наврєцкєа

Авторы надрукованих матеріалів відповідають
за добір і точність наведених фактів.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м.Ужгород, вул.Дєндєшї, 10,
тєлєфакс 3-61-77.

Пєрєчїнськє районна друкарня.
295070, смт.Пєрєчїн, вул.Жовтєнає,93
Тїраж 5000. Зам.№ 617

Творчість

ЛЮБОВ
ПЕРЕМОЖЕ...

Марія ІЛЛІЙШ родом із
міста Чоп, що на Ужгород-
щині. Там мешкає і зараз.
Лірична натура, Марія з дитинства пише вірші угорською мовою. В них - історія та доля ромів, мудра філософія простої, але дуже цікавої людини.

Пропонуємо нашим читачам переклад одного з віршів Марії Ілліш на українську мову.

ПОПІЛ
ЗНИКЛОЇ ІЛЮЗІЇ

Покажи, будь ласка, дже-
рело цього колодязя,
З якого тече так багато
сліз.

За гріхи прагдів,
Тому, що лише ром ти,
Не можеш страждати.
Тому, що темна шкіра
твоя,

Покажи справжнє лице
твоє.

Не плач, якщо знєважа-
ють,
Виступай стійко і мудро!
Допоможи, будь-ласка,
людино.

Любов переможе всяку не-
навість.

Старовинний попіл цього,
Національної меншини
пробудить -

Нам руку свою простяг-
ни!

Марія ІЛЛІЙШ.